

Langs de afgrond

Langs de afgrond

Jan Zwart

Scholten
Uitgeverij

Langs de afgrond

Jan Zwart

© 2022 Scholten Uitgeverij BV
Burgemeester Drijbersingel 25-a
8021 DA Zwolle
info@scholtenuitgeverij.nl
www.scholtenuitgeverij.nl

Omslagontwerp en binnenwerk: Marcin & Milou
Drukwerk: www.drukcase.nl
Eerste druk, september 2022
ISBN 9789083264226
NUR 402

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording or any other – except for brief quotations in printed reviews, without the prior written permission of the publisher.

AANBEVELINGEN

Het is mooi om jullie ervaringen zo te lezen. Ik ken zelf eigenlijk het eerste stukje van de tijd dat André in het Meanderziekenhuis lag. Maar is ook goed om het andere te lezen. Wat heel bijzonder is, is het geloof en de worstelingen die als een rode draad er doorheen loopt. Het is erg mooi te zien hoe jullie die steun en vertrouwen ervaren. Ik denk dat anderen daar ook ondersteuning uit kunnen putten.

Gery Doelman was Andre's verpleegkundige met specialisatie Hematologie en Oncologie

Wat een ontroerend en hoopvol boek over de trouw van God. Ondanks verdriet, pijn en onzekerheid blijkt Zijn goedheid. Dit verhaal laat zien dat het leven van Gods kinderen niet over rozen gaat, maar dat Hij erbij is op hoogte- en in dieptepunten. Dat een vader over zijn zoon schrijft is uniek; dat die zoon met alle passie betrokken is bij prachtig werk onder Koerden des te meer!
Groet!

Jurjen ten Brinke

voorganger Hoop voor Noord (www.hoopvoornoord.nl)

ambassadeur Tearfund (www.tearfund.nl)

presentator EO (www.eo.nl)

Dit boek gaat over meer dan alleen het leven en de onvermijdelijke dood. Je leest ook over angst, liefde en geloof. Vanuit een duidelijke levensopvatting wordt het perspectief geschetst van een ernstig zieke patiënt en zijn familie. Vooral de hoop overheerst en die zal dan ook zegevieren, het is een prachtig verhaal!

Prof.dr. Mark H.H. Kramer

Internist, lid raad van bestuur VU Amsterdam

Kan of mag een vader schrijven over de strijd van zijn zoon? Of is het juist een vader die daarover schrijven kan en mag...Zielsverbonden, twee mannen die door het oog van de naald kruipen. Jan heeft in zijn carrière als missie-piloot veel capriolen moeten uithalen. In de mist tussen bergwanden laveren, landen op een drassige of slecht onderhouden landingsstrip in de bush...En in dit boek: schrijven over de diepe dalen van angst en pijn en medische hoogstandjes, wilskracht en geloof. Zijn hart schrijft, zijn hoofd zoekt naar medische en praktische oplossingen, zijn hoop doet de zon opgaan. Voor ieder die zoekt naar een balans in het worstelen met een plotselinge ernstige ziekte en meelevens met een hartsrelatie: lees dit boek, leef mee met deze ervaring.

Otto de Bruijne

Theoloog, kunstenaar

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	09
1 Verpletterend nieuws	11
2 De vlucht die ik niet wilde maken	19
3 Een erg zieke zoon	25
4 Slecht nieuws en de gebedsketting	33
5 Chemo, olie, gebed en de kapper	39
6 Geen MRSA en de verrassing	43
7 Vangnet, vlaai en de politieagent	53
8 Habemus donor	59
9 Storm op komst en dagboek	65
10 Flashbacks en het mortuarium	75
11 Crisis en het visioen	83
12 Vreemde gast, calorieën en gemopper	93
13 D-day, mysteryguest en de Hiswa	101
14 Wel een slag, maar niet de oorlog	109
15 Fietsen, varen en slepen	115
16 Vleugels, overdruk en flutterende aderen	121

17	Elektrische stoel en de verjaardag	131
18	Oed, Lego en het gevecht	139
19	Pijnlijke puncties, een dip, een woord en twee opnames	147
20	Feesten en de secretaresse	153
21	Het kwartje, energie en verdriet	161
22	De vlieger, de kunstenaar en de parkeerplaats	171
23	Loting, brand en drempels	179
	EPILOOG	187
	EINDNOTEN	197
	APPENDIX 1 Stamceldonor worden	209
	APPENDIX 2 Hoop en geloof	211
	APPENDIX 3 Overzicht bloedwaardes en overige data	214
	APPENDIX 4 Korte visie op het Bijbelboek Job	217
	APPENDIX 5 Nieuwe ontwikkelingen anti-leukemie medicijnen	220
	DANKBETUIGINGEN	223
	BRONNEN	225

VOORWOORD

Meestal is het andersom. Kinderen die over hun vader schrijven. Hier, een vader over zijn kind.

De hoofdpersoon krijgt op jonge leeftijd te maken met een levensbedreigend ziekte. Er is zoveel gebeurd door Goddelijk en medisch ingrijpen en de timing van alles, dat ik dit niet voor mezelf wil houden, in de hoop dat iemand anders er iets aan heeft. Herinneringen kunnen falen, maar aantekeningen en medische dossiers niet. Die dossiers zijn jammer genoeg verloren gegaan. Ziekenhuizen bewaren ze, normaal gesproken, tien jaar lang. Daarna gaan ze de papierversnipperaars in.

Na een speurtocht komt er toch veel boven water: een (papieren) agenda met veel aantekeningen (inclusief dagelijkse bloedwaarden), een verloren gewaand file met e-mails en artikelen in een EO-gids en een blad van 'Het Zoeklicht'. Daarna ben ik bij mijn eigen geheugen te rade gegaan. Ik begon dat te testen en te vergelijken met herinneringen bij mijn vrouw en onze zonen. Daar blijkt meer in stoffige uithoeken te liggen dan ik dacht.

Er rees de hoop dat het een boek zou kunnen worden. De verpleegkundige, met specialisatie hematologie/oncologie, Gery Doelman, bleek pas te zijn gepensioneerd. Ze stond open voor een interview, waarbij ze verbazingwekkend veel details wist.

De behandelende hematoloog in 2003 was Dr. M. Kramer, thans Prof. Dr. Kramer die sinds 2007 afdelingshoofd Interne geneeskunde in VUmc en tevens divisievoorzitter is. Toen ik hem benaderde over André's behandeling en de zeer kritische periode die André inging,

precies op het moment dat hij kort in het buitenland zat, was zijn reactie: 'Ik gaf hem minder dan twintig procent overlevingskans. Hij is langs de rand van de afgrond gegaan.' Aan hem heb ik de titel van dit boek te danken.

Het was een triest moment om te ontdekken dat André's specialist, Prof. Dr. A. Hagenbeek, net voor het interview, dat ik hem wilde afnemen, op 8 mei 2021, overleed. Ik was te laat.

Professionele medische ingrepen, gepaard met gebed, medicijnen en een vooruitziende blik van een bevriend politiemann, thans wethouder, hebben ervoor gezorgd dat alles anders afliep dan aanvankelijk gedacht.

Het is bijzonder om te ontdekken dat behandelen en gebed een goede combinatie kunnen zijn van een holistische benadering van de geneeskunde. In onze maatschappij krijgt gebed een steeds belangrijkere rol. Bij rampen, ernstige ziekte van een belangrijk persoon of een groep mensen die omgekomen is, hoor je vaak over 'thoughts and prayers'. Die gebeden spelen ook een rol in dit boek.

De bijzondere timing van elk detail maakt dat het geheel niet beschouwd mag worden als een serie toevalligheden, maar een wonderlijk, mysterieus ingrijpen van de Schepper. Intussen heeft de medische wetenschap niet stil gestaan en zijn er nieuwe ontwikkelingen die, in appendices achterin, kort beschreven staan.

Dit boek is een samenloop van wonderen en wetenschap; van bidden en behandelen; van timing en twijfel; van wanhoop, hoop en geloof.

1

Verpletterend nieuws

Ik zie er naar uit en tegelijkertijd ook tegenop om hem te zien.

‘Ladies and gentlemen, at this moment we are passing by the most southern part of Greenland, which you can see on your right hand.’

Ik heb deze vlucht al meerdere malen in mijn leven gemaakt; deze keer interesseert deze informatie me geen biet. Ik zit chique voorin de businessclass van deze Boeing 777 op stoel 4D. Normaal reis ik niet zo luxe, maar nu valt de extra beenruimte me helemaal niet op. We vliegen op dinsdag, 4 november 2003, van Amsterdam naar Atlanta. Ik ben er met mijn gedachten niet bij. Ik zit in mijn hart al duizenden mijlen verderop. Elke minuut vliegen komt die speciale bestemming dichterbij. Nog een paar uur doorvliegen, na een tussenlanding in Atlanta, dan ben ik bij André. Om als vader je zoon te ontmoeten is in de regel best fijn. Ditmaal niet...

Cisterochtend, maandag 3 november, ontbijten we thuis in Soest met onze drie jongens. De twee oudste zonen zijn het huis al uit. André is ruim twee weken geleden vertrokken naar San Diego in Zuid-Californië en een paar maanden daarvoor trouwde onze tweede zoon

Mark met Lydia. We zitten gezellig te tafelen. Onze maaltijden zijn geen eilandjes van rust. Nee, er zijn discussies, vragen, opmerkingen, af en toe onenigheid, afgewisseld met 'wil je nog een bolletje met kaas?' of 'geef me de jam even aan'. Het is altijd gezellig. Deze zoekende bijenkorf wordt plotseling onderbroken.

Normaal gaat de telefoon niet om kwart over zeven 's ochtends. Robert, de jongste van het stel, schiet van tafel en neemt de telefoon op. 'Hoi, broer. Dit is André. Mag ik pappa van je?' klinkt het kortaf en alarmerend. Robert geeft de hoorn meteen door aan mij. 't Is André.'

'Dag, pappa, dit is André uit San Diego.'

'Hé, André, goed om je stem te horen,' is mijn antwoord, terwijl ik de telefoon meteen op de speaker zet zodat we met z'n vijven mee kunnen luisteren. Iedereen is vol aandacht voor de verre stem van hun oudste broer.

Het is goed om hem te horen na ruim twee weken van stilte. We weten dat hij druk bezig is in Californië. Hij heeft daar al maanden naar uit gezien.

'Pappa, waar ben je nu. Sta je of zit je?'

Rare vraag. Ik antwoord hem dat ik aan tafel zit met mamma Roberta, Erik, Martijn en Robert.

De reden van zijn vroege telefoontje treft ons als een donderslag bij heldere hemel.

'Pa, ik voel me erg ziek de laatste dagen.'

Wij weten wel dat er iets met hem aan de hand was.

Hij gaat verder: 'Ik lig nu in een ziekenhuis.'

Typisch André. Legt hij eerst in nogal bedekte termen uit dat hij acuut is opgenomen en dat we ons geen zorgen hoeven te maken, vertelt hij daarna: 'De artsen denken dat ik leukemie heb.'

Mijn adem stokt. Ik voel het bloed uit mijn gezicht wegtrekken en kijk de anderen ongerust aan. Hun grote vragende ogen smeken om details.

'André is ernstig ziek,' zeg ik.

Leukemie! Ik heb wel eens meer over deze verschrikkelijke ziekte gehoord; meestal is dat een fatale aankondiging van een vrijwel zekere dood.

André gaat verder: 'Ik ben zaterdag niet goed geworden en toen hebben ze me meteen naar een ziekenhuis gebracht. Al vrij snel ben ik bijgekomen. Na het nemen van een bloedtest, kreeg ik twee uur later al te horen dat ik een soort bloed- of beenmerg-leukemie heb. Ik kreeg het dringend advies dat ik zo snel mogelijk terug moet naar Nederland. Ik lig in bed. Ik ben zo zwak. Ik kan bijna niet lopen.'

André zegt ons, dat we ons geen zorgen moeten maken. Nee... dat doen wij natuurlijk wel. Hoe kan het ook anders na zo'n plotselinge jobstijding. Geen zorgen, tja, hoe doe je dat? André is heel kalm tijdens dit schokkende telefoontje, omdat, zoals hij zelf zegt: 'Mijn eerste reactie naar de arts, bij dit slechtnieuwsgesprek was: *my life is not my own* (mijn leven is niet van mijzelf).'

Wij begrijpen meteen wat hij bedoelt. Zijn leven is in Gods hand, waar hij dat al jaren van tevoren met vol bewustzijn in heeft gelegd. In die veilige handen, met de overtuiging dat zijn niet-meer-eigen-leven van God is; Hij is de eigenaar van zijn bestaan. Met dat 'niet-meer-van zichzelf' bedoelt hij, dat God de Eigenaar van zijn leven is. Hij kan daarmee doen wat Hij wil. Dat leefde hij uit tot op dít moment.

'André, ik kom je halen, jongen. Zo snel mogelijk. Ik ga meteen rondbellen voor tickets. Vertel ons nog even bij welke maatschappij je je reisverzekering hebt afgesloten, dan bel ik ze direct op,' antwoord ik. Ik maak de nodige aantekeningen: waar hij nu is en waar ik hem kan bereiken. We sluiten ons gesprek af met de belofte dat we voor deze arme zwakke jongen, die nu levensgevaarlijk ziek is, gaan bidden. Nadat we elkaar daar aan die eettafel verbijsterd aankeken, hebben we meteen de Almachtige God aangeroepen en gesmeekt voor het leven van onze zoon en broer die ons zo heel hard nodig heeft op dit moment, in dat verre San Diego. Martijn vertelt ons met een serieus gezicht dat hij net een documentaire op de televisie heeft gezien over leukemie en donoren. Robert is intussen naar de schuur gelopen en

heeft daar een potje hard staan huilen, terwijl hij zijn vuist omhoog heeft gestoken. Roberta gaat hem achterna en omhelst hem: 'Het komt goed, lieve jongen.'

Erik zit peinzend op de bank, verslagen. Martijn gaat ook even naar boven en zo is iedereen persoonlijk aan het verwerken wat ze net allemaal hebben gehoord.

De schok is voor mij heel groot. Tijd om mij zorgen te maken heb ik niet, omdat er zoveel op mijn lijst staat.

Ons leven en ons gezin komt in een mallemolen terecht van allerlei belevenissen, bezorgdheden, slapeloze nachten en reacties op noodsituaties, waarvan we nog geen idee hebben hoe intensief dat zal zijn. We hebben niet in de gaten hoe de Eeuwige Armen van onze liefhebbende Vader ons door alles heen draagt; we voelen ze op dat moment niet eens.

Terwijl de jongens uiteindelijk naar school gaan na het ontbijt, gaat Roberta aan de slag om mijn handkoffertje te pakken. Ik heb niet veel nodig op dit bliksem-retourtje.

Intussen maak ik allerlei telefoontjes. In de meeste gevallen moet ik wachten tot negen uur voordat kantoren openen. Eerst bel ik mijn beste vriend op, een tandarts in Soest, die ons al jaren ondersteunt in ons zendingswerk in Colombia en Ecuador; ik leg hem de details van André's telefoontje voor. Daan kijkt het na en belt mij een half uur later terug. De leukocyten-telling in het bloedonderzoek in de USA, die zeer hoog is, bij André namelijk rond de 150 u/g (normaal is het rond de 4-10), kan veroorzaakt zijn door de ziekte van Lyme. Ik beloof hem dat te vragen in San Diego. Elke strohalm, die me aangereikt wordt, is welkom.

Nu is het tijd om te bellen met de verzekeringsmaatschappij, waar André zijn reisverzekering heeft afgesloten. Ik leg hen de situatie uit. Zij vertellen, dat ze al een e-mail gekregen hebben van de kliniek uit San Diego waar André ligt en al iets weten over zijn omstandigheden. Ik leg hen uit dat hij zo snel mogelijk naar Nederland moet komen, aangezien de protocollaire behandeling voor leukemie wereldwijd

hetzelfde is. Het belangrijkste is dat hij een goede supportgroep heeft in de moeilijke tijd die hij nu doormaakt; om niet te spreken over wat er allemaal nog zal komen.

‘Meneer Zwart, wij gaan het regelen voor u. We halen hem zo snel mogelijk op en houden u op de hoogte,’ beloven ze mij geruststellend.

‘Ik kan ook naar San Diego vliegen om hem op te halen,’ zeg ik.

Dat hoeft van hen niet, omdat zij dat gaan doen. Diep in mijn hart voel ik onzekerheid. We mogen geen tijd verliezen. Ik ervaar: dit is erop of eronder. Ik vertel hen niet dat ik sowieso naar California vlieg omdat ik, op een of andere manier, de belofte van ‘dat ophalen’ gewoon niet vertrouw. Er klinkt een onzeker stemmetje in mijn achterhoofd: doen zij wel wat ze beloven? Komen ze wel op tijd? Reden tot ongerustheid heb ik niet echt; toch heb ik een soort ingeving, een intuïtie: *ga erheen en haal je zoon op, nu*.

Het lukt ons na een paar uur om contact te maken met Jozephine, een hartsvriendin van Roberta. Zij werkt bij luchtvaartmaatschappij Delta Airlines die onder andere een lijndienst onderhoudt vanaf Amsterdam naar San Diego. Zij is aan het werk die dag en kan ons pas later antwoorden. Eenmaal contact gelegd, heeft ze pijlsnel een stand-byticket voor mij geregeld. Ik kan de volgende ochtend meteen mee van Schiphol via Atlanta naar San Diego om daar diezelfde dag aan te komen. Mijn ongerustheid en de klap van het slechte nieuws worden hierdoor een beetje overstemd: ik kan nu gelukkig iets dóen. Er is de volgende dag, dinsdag, plaats genoeg in de businessclass. Ze kijkt ook meteen hoe het er de dag daarop uit ziet met de vluchten op de terugweg; die zien er goed uit voor ons. André was al op een stand-bypas (ook via haar gekregen) naar San Diego gevlogen en kan op datzelfde retourticket terug. Wat een verademing dat dit deel van de reis gaat lukken.

Intussen ben ik op de fiets naar Bussum gereden. Sinds de opening van ons nieuwe kantoor van de Nederlandse Stichting Frontiers, waar ik leiding geef aan het team, doe ik dat tweemaal per week om fit te blijven. Zeventien kilometer tussen Soes en Bussum is een mooie

afstand voor een work-out. Die ochtend, na al het geregel, heb ik al fietsend maar één gebed: Heere grijpt U in. Heel apart is het lied dat in mijn gedachten komt en ik, alléén of samen met Roberta, vanaf de dag vaak gezongen heb:

He is able, more than able, to accomplish what concerns me today.

He is able more than able, to handle anything that comes my way.

He is able, more than able, to do much more than I could ever dream.

He is able, more than able, to make me what He wants me to be [1].

We vullen vaak André's naam in waar 'me', 'my' of 'I' staat.

Vele malen, keihard trappend over de Bussumse heide, heb ik dat lied, vaak tussen mijn tranen door, gezongen. Eerst met bittere tranen van verdriet, later langzaam veranderend in 'druppels van hoop'. Eenmaal op kantoor, die maandagmiddag, heb ik niets anders gedaan dan e-mails gestuurd naar mijn contacten over de hele wereld. Tevens hebben mijn broer Theo, die sinds een paar jaar met mij samenwerkt, en nog een medewerker en ik, het over de komende weken gehad. Welke klussen er moeten gebeuren en waar ik voorlopig niet beschikbaar voor zal zijn.

's Zondags spreek ik veel in gemeenten, soms wel zesentwintig keer per jaar.

'Jan, voorlopig zeggen we die spreekbeurten af. Die pikken wij op, maak je daar geen zorgen over,' zegt Theo geruststellend.

Ik weet dat het kantoor in goede handen is bij Theo en enkele vrijwilligers. Onze gemeente, waar we bij betrokken zijn, de Evangelie Gemeente Zeist-Driebergen, die jaren achter ons en ons werk staat, belooft om er, juist in deze periode, voor ons te zijn. Ook de Evangelie Gemeente Soest, waar André deel van uitmaakt, staat er meteen achter en biedt aan om te bidden en te helpen waar nodig.

Eenmaal thuis die maandag, is er veel te doen: de familie inlichten, vervoer naar Schiphol regelen 's ochtends vroeg, papieren in orde maken en verder... bidden en veel telefoontjes van bezorgde familie-

leden beantwoorden. Af en toe kijken Roberta, mijn vrouw, en ik elkaar aan: 'Wat staat ons allemaal te wachten?' Het voelt alsof we in een maalstroom van gebeurtenissen zitten, waarbij onze gedachten soms alle kanten uitgeslingerd worden. 'Gaaf hij dit overleven, hoeveel moet hij lijden?' en ook: 'Waarom overkomt ons dit onheil?'

Een goede vriend van ons, Wout, biedt aan om mij de volgende ochtend naar Schiphol te brengen. In alle vroegte staat hij voor de deur. Tijdens de rit, waarin hij mij erg bemoedigt, geeft hij mij een boekje over Job. Eerst denk ik cynisch: leuk zo'n boekje, zeker over een jobs-tijding, heb ik daar nu wel zin in?

Als een van de weinige passagiers check ik geen bagage in; één tas is genoeg want ik zal zo snel als het kan op Schiphol terug zijn. Terwijl ik de pier inloop op weg naar mijn gate, heb ik nog een vreemd telefoongesprek met de verzekeringsmaatschappij om te vernemen wat zij geregeld hebben voor het evacueren van André. Hun antwoord: 'Maakt u zich geen zorgen, het komt voor elkaar.'

Zij hebben nog niets geregeld, maar ik hoef mij geen zorgen te maken. Ik antwoord hen kortaf: 'Beste mensen, ik vlieg over een uur naar San Diego, via Atlanta, om hem op te halen. Als jullie eerder zijn dan ik, dan krijgen jullie hem mee; ben ik eerder, dan neem ik hem mee.'

Bij de gatecontrole moet ik nog even bevestigen dat ik op een 'bijna' dagretourtje naar San Diego ga om mijn doodzieke zoon op te halen. Dat staat in de computer onder het kopje: *additional remarks about this passenger*. Terwijl ik mij in mijn ruime vliegstoel settel, word ik gegroet door een captain van Delta Airlines. Hij zit dit keer niet voorin, als piloot. Hij vliegt terug als passagier: een zogenaamde *repositioning flight*.^[2] Ik vertel hem de reden van mijn vlucht. Hij leeft met mij mee en belooft me dat hij voor André zal bidden.

Net na de start klapt hij zijn privéschermpje open en gaat een soort spel spelen, waarvan ik altijd gedacht heb: hoe werkt dat, hoe speel je dat? Ik neem de vrijmoedigheid en vraag het hem. Hij blijkt niet alleen vlieginstructeur te zijn maar ook een 'backgammoninstructeur' (zo heet dat spel). Hij legt het mij uit en vanaf dat moment raak ik

eraan verslaafd. Ik besef nu nog niet dat mij dat later goed van pas zal komen.

Na het ontbijt nog een paar spelletjes en ineens kom ik keihard op mijn voeten terecht: Hoe zou het met André zijn? en gaat die terugreis nog wel lukken, omdat hij in korte tijd zó ziek is geworden? Ik voel me een beetje als Job, die raakte echter alles kwijt. Ah, dat boek. Tijd voor de 'jobstijding'. Het boekje grijpt me aan van begin tot eind. Afgewisseld met spelletjes backgammon, een film, het boekje en af en toe een schietgebed, arriveren we in Atlanta.

Snel door de douane. 'Why don't you stay a little bit longer in our beautiful country?' vraagt de douanier, die mij, na mijn uitleg waarom ik morgen terugga, sterkte wenst.

Het nationale gedeelte van de immens grote luchthaven van Atlanta is voor mij bekend terrein. Ik kwam hier veel op doorreis voor mijn werk. Mijn vlucht naar San Diego gaat op tijd. Via de stand-bybalie hoor ik dat er plaats genoeg is aan boord. Gelukkig. Het kan mij allemaal niet snel genoeg gaan.

Tijd om André te bellen. Vanuit het ziekenhuisbed groet hij mij met verbazing in zijn stem. 'Ben je nu al in Atlanta?' Bij hem is het drie uur vroeger. Hij is blij te horen, dat ik zo snel in de USA ben.

'Ja, over ruim vier uur land ik in San Diego. André,' ga ik verder, 'heb je iets gehoord van de verzekeringsmaatschappij die jou komt ophalen?' Zijn vermoeide antwoord bevestigt mijn vermoeden. Geen bericht en geen enkel telefoontje van deze maatschappij. Ik ben zo blij dat ik doorgezet heb om te gaan. Ik zie ernaar uit en, tegelijk ook tegenop om hem te zien.

*Ik geloof in de zon, ook als ze niet schijnt...
Ik geloof in de liefde, ook als ik die niet voel...
Ik geloof in God, ook als Hij zwijgt...*

Josh Rakover [3]

2

De vlucht die ik niet wilde maken

Tijdens de bijna vier uur durende vlucht naar Zuid-Californië laat ik alles nog eens de revue passeren. André studeerde Antropologie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij was net afgestudeerd met een prachtige thesis getiteld: *Songs on the Threshold* [1]. Dit gaat over Koerdische muziek en het karakter van dit speciale volk met meer dan vijftig miljoen mensen met als trieste bijzonderheid dat ze geen eigen land hebben. Verdrukking, lijden, oorlogen en onderlinge strijd zijn duidelijk hoor- en voelbaar in de teksten en de muziek van de Koerden. Daar gaat dit werkstuk, deze thesis over. André was er trots op. Meer dan duizend jaar discriminatie door omringende volkeren waren tastbaar geworden in hun zo kernachtige muzikale expressie. André had dit aan den lijve ondervonden tijdens een stagebezoek aan Koerdistan. Hij verbleef bij vrienden, die meewerkten aan een ontwikkelingshulp programma (Oil for Food) [2].

Ik moet er ineens aan denken hoe André in Koerdistan terecht was gekomen. Rond het jaar 2000 was de reis naar dit land een hele onderneming. Dat had ik zelf in 1998 meegemaakt, toen ik voor onze

stichting daarheen reisde, om mogelijkheden te bekijken voor het opzetten van een meubelfabriekje. Eerst moest men in Koerdistan, dat, ook nu nog, niet officieel erkend werd als natie, toestemming vragen in de vorm van een soort visum. Dat werd doorgegeven aan de grenspost Faysh Khabur in Syrië. Daar werd dan jouw 'visum' met een pen in een schriftje genoteerd. Als je na het ontvangen van een visum voor Syrië, vanuit Nederland via Damascus naar Qamishli – tegen de Turkse grens aan – reisde, werd je ontvangen door een delegatie van een Koerdische politieke partij. Vervolgens ging je met hen mee in een busje, bijna twee uur rijdend richting het Oosten. Bij de rivier de Tigris was het grenskantoor van de Syrische douane. Daar moest je, in de schaduw van een paar palmbomen, theedrinken met de commandant, die de reden van je reis moest weten om daarna, in het stoffige kantoor, op zoek te gaan naar jouw naam. Het kostte hem bijna een half uur om al die gescheurde en beduimelde schriftjes te doorzoeken. Het spookte door mijn hoofd: stel je voor dat mijn naam niet te vinden is... Naarstig speurend, terwijl ik ondersteboven meekeek, wees ik voorzichtig naar de mogelijkheid dat dit wel eens mijn naam kon zijn. Daarbij gaf ik de commandant de ruimte om net te doen alsof hij die gevonden had. En ja, daar stond het zwart op wit, samen met mijn visumnummer. Wat een opluchting. Gewichtig noteerde de officier mijn zevencijferige visumnummer op een stuk papier, dat met een chauffeur in een kleine pick-uptruck werd meegegeven. Die bracht het naar de rivierbedding, vierhonderd meter verder, dertig meter lager. Regelmatig kwam daar een soort veerpontje, nou ja meer een houten bootje met buitenboordmotor, die dat inmiddels beduimelde 'grensdocument' meenam. Na een uur kwam dat briefje terug met een krabbel van een Koerdische ambtgenoot. Diezelfde chauffeur bracht het terug en daarna werd het hele proces afgerond met een stevige handdruk van de commandant, die meteen aangaf wat de grootte van de fooi aan de chauffeur was. Ik was blij dat ik door kon reizen. Het bootje was heen en weer gegaan met anderen; nu was ik aan de beurt. Was het aan de Syrische kant redelijk primitief, aan